

KÖNYVSZEMLE

A veszprémi túszság története. Írta dr. Mihályfi József, kiegészítette dr. Rupert Rezső, Budapest, Stephaneum Nyomda R.T., 1920. Jegyzetekkel ellátta dr. Földesi Ferenc, Veszprém, 2017. (Veszprémi Szemle Könyvek 10.) – 112 p.

Habent sua fata libelli – a könyveknek is megvan a maguk sorsa – mondja a latin szállóige. Ennek ékes bizonyága a papírsírából most újra napvilágra került kötet, a *Veszprémi túszság története*, mely először közel száz esztendeje hagyta el a nyomdát. És a történelem hullámverései sem kímélték, hiszen 1945-ben tiltott könyvek listájára került, a közgyűjteményekben fellelhető példányait zúzdába küldték. Utóbb egy példány azonban a Veszprém Megyei Levéltárba került, valószínűleg Takács Endre levéltár igazgatónak köszönhetően. Ennek mellékletekkel, név adattárral, forrásokkal, szakirodalommal és jegyzetekkel – dr. Földesi Ferenc által – pazarul „fölszerszámozott”, újra kiadott változatát nemrégén vehette kézbe az érdeklődő veszprémi közönség a megyei könyvtárban tartott bemutatón (2017. december 14.).

A Magyar Tanácsköztársaság veszprémi vezetői – az országos mintát követve, „a proletárdiktatúra biztosítása érdekében” – túszoikat szedték. Az első túszkijelölő plakát 1919. április 1-jén jelent meg a városban. Ebben a következő nevek olvashatók: Rott Nándor, Reininger Dezső, Rada Antal, Radocza Vince, Kelemen Imre, Rothausser Lipót, Óvári Ferenc, Komjáthy László, Csete Antal dr., Berger Arnold, Welty Miklós, dr. Engelhardt Ferenc, Gunszt Ignác, Wiener György (Szentkirálysabadja), Stubenvoll Ferenc, Weisz M. Ignác, Schiller Sámuel, Rosenberg Zoltán, Rainprecht Antal, Tauszig Manó. – Valamennyien a helyi társadalom elitjéhez tartozó „burzsoák” voltak. A névsor a következő napokban újabbakkal egészült ki: például Jókai-Ihász Miklós földbirtokost Devecserből, Holitscher Károly földbirtokost pedig Csetényből hozták be.

A hivatalos közlönyben Rott Nándor püspök börtönbe zárásáról már nem esett szó. Az ő letartóztatásával bizonyára a józanabb kommunisták sem értettek egyet.

A nevezettek „halálbüntetés terhe mellett” kötelesek voltak a megyei biztosságnál jelentkezni. A tanácskormány teljhatalmú helyi megbízottja, Lusztig Arnold – korábban kifutó nyomdászinas – bennük látta a valódi, de leginkább vélt ellenséget. A fő cél természetesen a megfélemlítés volt, megelőzendő a „reakciós erők” hatalmának visszaállítását. S erre az 1919. évi XX. törvény jogalapot is szolgáltatott.

A várbörtönben fogvatartottakkal nem közölték az elzárás okát, ami annál is inkább furcsa, mert ellenforradalmi konspirációkban – mint a szerző, dr. Mihályfi József enyingi ügyvéd írja –, egyikük sem vett részt. „Mert nem a legféktelenebb terror és a künnlévő embertársak idegeinek mardosása volt-e a diktatúrának az a

lelketlen ténykedése, hogy világos nappal, Veszprém város népes utcáin át, fegyveres katonákkal kísértette a tömlöcbe közbecsülésben állott, makulátlan múltú embereket, s nem-e a terrornak tobzódása volt az, hogy lelketlen martalócok kísérték be bennünket, akik az elhurcolás fájdalmaiban vonagló családtagok előtt oly kijelentéseket tettek, hogy majd falhoz leszek állítva ezek a bitangok...”

Időnként – akár igaznak is bizonyuló – álhírek keringtek a fogvatartottakról: például sáncmunkára ítélik őket.

A bezártak természetesen érezhették a veszprémiek rokonszenvét, hiszen több fogolyszabadító küldöttség is megjelent az illetékes elvtársaknál. Ezekre a túszenítő akciókra utal egy, Lusztig Arnold aláírásával megjelent hirdetmény. „*Aki az őrizetbe vett túsok szabadonbocsátása érdekében akár mint magánszemély, akár mint testület a vármegyei direktóriumnál vagy a politikai megbízottnál eljár az ellenforradalmár [kiemelés az eredetiben] s mint ilyen forradalmi törvényszék elé állíttatik. Veszprém, 1919. április 30.*” Ennek ellenére sikerült elérni, hogy két enyingi foglyot hamar elengedtek, sőt Komjáthy László polgármester kiszabadítását is kiharcolták a városháza dolgozói. Ám a polgármester nem sokáig örülhetett a váratlanul visszakapott szabadságnak, mert Lusztig elvtárs megtudván, hogy helyettese ilyen engedékenynek bizonyult, másnap visszavítette a nevezetes foglyot. Április 25-én pedig Juraszek János törvényszéki elnök is a „tuszóriumba” került, ahogy a fogvatartottak maguk között nevezték a börtönt. A helyzethez alkalmazkodva a fogvatartottak közül néhányan – méltánylandó a helyzet abszurd voltát –, egymást is elvtársnak kezdték szólítani.

A legnevezetesebb fogolyról, dr. Óvári Ferencről így ír a szerző: „*Ő volt a túsok legtipikusabb megszemélyesítője, ő volt közöttünk a legnagyobb burzsoá. És miért? Azért, mert tekintélyes, nagyműveltségű, a közéletben a leghatalmasabb szerepet vivő és nagy vagyonú ember. Olyan ember, akinek egyetlen szavára, egyetlen riadójára ezrek és ezrek sorba állanak, és az ő lelkesítő és igazmondó szavára érte és általa képviselt eszményekért tűzbe mennek... a legtiszteletreméltóbb proletárból lett burzsoá, olyképpen, hogy kora ifjúságától ernyedetlenül, önzetlenül dolgozott, fáradott...*”

A fogház parancsnoka, dr. Lányi Sándor rendkívül emberségesen bánt a foglyokkal: szinte minden kívánságukat teljesítette, még a fotókészítést is az udvaron.

A fogvatartottak kálváriája 27 nap után ért véget.

E sorok írója számára legérdekesebb dokumentum az I. számú melléklet: Rupert Rezső – a későbbi túsok egyike, majd neves politikus – levele Erdős Bélához, a MÁV főmérnökéhez (1918. december 15.): „*Igen Tisztelt Barátom! [...] Ismerem a népszeszélyt. Azt is tudom, mily könnyű a népet félrevezetni [...] Most ti vétkeztek az igazság ellen, mikor avult recept szerint a többségen zsarnokoskodni akartok, s mert könnyen nem megy, a terror gyűlölete fénylik szemeitekben [...] Térjetez jó útra! Ábrándjaitokból vissza a szürkébb, de boldogítóbb valóságba.*”

Kötetet képmelléletek is gazdagítják. különösen informatívak a korabeli rendeletek és hirdetések fotókópiái. És két fotó is a hitelesség öre. Mindkettő a túsokorról készült: az első 1919. május 20-án, a börtön udvarán, a második pontosan egy év múltán a Méhes vendéglő előtt – immáron szabadon emlékezve az elszenvedett napokra.

A kötet megjelenését Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata és az Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság támogatta.

Az igényes külső az OOK Press Kft. munkáját dicséri.

SEBŐ JÓZSEF

* * *

Bruszniai-dokumentumok. / Szerk. Nagy András. Bruszniai Árpád Alapítvány, Veszprém, 2017. – 103 p.

Bruszniai Árpád mártíriuma előtt ez évben is emlékbeszédekkel, koszorúzással és a hagyományos emlékhangversennyel róttá le tiszteletét Veszprém. A vértanúhalálra kerek 60 év elteltével való emlékezés különösen méltóra sikerült a Tanár Úrról szóló három kötet megjelentetésével, amelyeket éppen a tragikus nap évfordulóján, január 9-én mutattak be ünnepélyesen a Hangvillában. A három kötet egyike az a dokumentumkötet, amelyet Olvasóim figyelmébe ajánlok.

A Bruszniai-család, amelynek sorsa az apa többszöri elvitelével, még inkább halála után vált zaklatottá, hűségesen őrizte és ápolta az apa hagyatékát, mindenekelőtt lelkiekben, de a dokumentumok által is. Nem csodálkozhatnánk, ha megsemmisültek, elkallódtak volna az írásos dokumentumok, a szeretett férj és apa életéről tanúskodó szöveges és képi emlékek. Ám mégsem így történt, mert a család titokban meg tudta őrizni a féltett relikviákat. Ma pedig – hála a család áldozatkészségének és a Pannon Egyetem Bruszniai-kutatócsoportja önzetlenségének – az iratok a Tanár Úr életpályája zenitjének helyszíne, Veszprém levéltárának, a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárának állományába kerültek. Az iratokon kívül a fényképanyagot is átmenetileg a levéltárnak adta a család. A kölcsönadás célja a digitalizálás, és ezáltal a távlatokban a dokumentumoknak olyan képzetes, elméletileg teljes rendszerének megalkotása lehetséges, amely a tényleges őrzőhelytől függetlenül fogja át a fennmaradt dokumentumok teljes körét. Úgy gondolom, nincs az a rigorózus levéltárnok, aki ne találná rendjén valónak, ha egy család a saját kebelén belül kívánja őrizni és örökíteni az elődök fényképeit. A levéltárban maradó, jó levéltári doboznyi irat így is hallatlan értékű személyiség-, család- és kortörténeti forrás, amely így az érdeklődő utókornak, a nemzeti emlékezetnek a javát szolgálja. Ezzel a nagyszerű forrással dolgoztak a másik két kötet szerzői, összeállítói, mely anyagból erkölcsi értékei folytán feltétlenül megemlítendő

Brusznay Árpádné Honti Ilonának a börtönből hazatérni remélt férj majdani tájékoztatására írt és megható lelki-séggel vezetett naplója.

A könyv lényegében a közlésre kiválasztott képekre alapozódik. A kötet előszava bevezeti az olvasót Brusznay Árpád életpályájának történelmi korába, majd ismerteti a kiadvány célját, eszközeit, a munka történetét. A következő hét fejezet a nagyívű életpálya főbb szakaszai szerint tagolja mondandóját. Ezek: a családban eltöltött gyermekkor, a szentesi esztendő, a fővárosi diákévek, melyekben benne foglaltatik a „fordulat” baljós kora is, aztán a váci, majd a veszprémi boldog és termékeny életszakasz; különvéve a veszprémi forradalmi fejleményeknek, továbbá a megtorlás történéseinek képes-szöveges krónikáját.

Fejezetenként rövid bevezető és köztes kommentárok körvonalazzák mindazt, amit a képanyag közvetít. Az egyes dokumentumok lényegre törő képaláírást kaptak. A kötet tartalmi részét záró „utószó” címe zavarba ejtő, mivel ez tkp. a történelem által továbbírt életút nyolcadik szakaszát mutatja be, bár annyiban mégis indokolt a cím, hogy a mártír hamvainak kihantolásáról és az újratemetésről szól.

A kötet nagyjából 230-240 reprodukált képet hoz le, felerésznt iratok, hírlapi cikkek képét, felerészben pedig fényképfelvételeket. Természetesen, nem a források külsődleges jellege szerint, hanem a gazdag életút fejleményeit tükrözve. Ilyen módon ötvöződnek a családi feljegyzések, a tanári jegyzetek, üdvözlőlapok, hivatalos ügyiratok, okmányok, röplapok és periratok szemelvényei, arcképek, ellesett jelenetek, már-már zsánerképek, osztályképek, beállított felvételek, város- és utca-képek és sok más felvétel. A rendelkezésre álló nagyszámú forrásból nyilvánvalóan ettől eltérő összetételű válogatást is ki lehetne alakítani, bizonyára másként is meg lehetne fogalmazni a kísérőszövegek egy-egy mondatát, de a választott megoldás így jó, mert tömör, pontos, kerek és minden eddiginél szemléletesebb képet nyújt Brusznay Árpád életéről. Lebilincselő az az adatgazdagság, amelyben a könyvet lapozva részesülünk! Az adatot nem feltétlenül kódolható mivoltában kell értenünk. Kérem, tessék megtekinteni Honti Ilonának 1957 karácsonya előtt a börtönben ülő férjéhez írt levelét a könyv 79–80. oldalán! Azok a gyöngybetűk, az a kiforrottan

egyéni, mégis szép és nagyon jól olvasható, egyenletes tükröt adó hibátlan írás fegyelmzettséget, tudatosságot, elszántságot sugall még úgy is, hogy bele sem olvastunk a szövegbe. Úgy vélem, ez az írás olyan asszony lelkét tükrözi, aki és aki-nek élete párja kölcsönösen méltók voltak egymáshoz, olyan feleségét, aki valóban saját holtáig tudta férjét szeretni. Szinte hihetetlen, amint az élet olyan apró rezdüléseiről értesülünk, mint ami a boldog férfi tréfás hangulatát sejtető, menyasszonyához írt leveléből kitűnik (64. kép), vagy ami a kisleány, Margitka alakjának, gyermekarcának számos fényképen való szerepléséből, az őt említő, érte aggódó, öneki szóló mondatokból kiolvasható... Vagy amit a Tanár Úr veszprémi karnagyi pályájának mozaikos forrásai jelentenek, amelyek alighanem még a veszprémi kóruskultúra történetének kutatói részére is tartogatnak új adatokat. Nem lehetnek közömbösök számunkra a közölt veszprémi utcaképek, a forradalom egy-egy minutáját rögzítő pillanatfelvételek sem. Tekintsünk távolabbra is: a váci székesegyház előterét mutató 61. és 71. kép együttese a szovjet katonai emlékmű térfoglalásával beszédesen szemlélteti a képi ábrázolás nevezetes eisensteini „ $1 + 1 = 3$ ” képletének mondanivalóját. Mindazonáltal a dokumentumok fő sodra összességében és részleteiben Bruszniai sorsát, egy igaz embernek a gonoszsággal való küzdelmét tárja elénk.

A fényképek jelentős része a Bruszniai-család tulajdona. További fényképek és sok egyéb jeles irat – megyei levéltárunkon kívül – több más köz- és magángyűjteményből való és a Fortepan világhálós képgyűjteményéből származik, a kötet végi képjegyzék tájékoztat erről. Mindez az eredetit őrző intézmények és személyek együttműködési készségéről és a szerkesztők ügyességéről tanúskodik.

A kötet borítóját, a most megjelent másik két Bruszniai-vonatkozású kötet borítójával azonosan, Fenyvesi Ottó tervezte, aki szerencsésen találta meg a könyvborítótka jellemző figyelemfelhívó küllem és a hat évtizedes gyász kifejeződését megillető emelkedett visszafogottság közötti harmonikus megoldást. Belelapozva, az oldalak, oldalpárok képi megfogalmazását is sikeresnek látom; nem lehetett könnyű a sokféle méretű, arányú, tárgyú képanyag és a kommentárok összehangolása. Külön erénye a könyvnek, hogy a tartalmi részben a fejezetcímek kivételével a szöveges részletek, a képalírások is barnás betűvel vannak szedve, meglátásom szerint ez a színválasztás alkalmasan utal a történetiségre.

Amint a szerkesztői előszó is írja, ennek a könyvnek a megvalósításában minden résztvevő a legjobbat nyújtotta. Köszönet illeti a Bruszniai Árpád Alapítványt és elnökét, Imre Frigyesné Pálinkás Vera tanárnőt, az egyetem Bruszniai-kutatócsoportját, Ladányi István tanár urat és a csoport többi tagját, a kötetet szerkesztő Nagy András tanár urat, a műszaki szerkesztést vállaló Szűts István Gergely kollégát és a könyv megjelentének minden neves és névtelen támogatóját. A veszprémi könyvespolc igazán értékes művel gazdagodott.

SOMFAI BALÁZS

* * *

„Ne felejtsetek Édesapát” Dr. Brusznay Árpádné Honti Ilona naplója. / Szerk. Imre Frigyesné, Nagy András. Brusznay Árpád Alapítvány, Veszprém, 2017. – 103 p.

Brusznay Árpád, a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács elnöke kivégzésének 60. évfordulóján a hagyományos emlékhangverseny mellett három könyv kiadásával tisztelgett a mártír tanár emléke előtt a nevét viselő alapítvány. Egy tanulmány- és egy dokumentumkötettel, valamint Brusznay Árpádné Honti Ilona naplójával.

A mű keletkezéstörténetéhez dr. Brusznay Árpádné Honti Ilona Naplót megelőző rövid életrajzából kapunk adatokat. Eszerint a Vácott élő öt gyerekes Honti István sakkpartnernek hívta vendégségbe a fiatal tanár Brusznay Árpádot. Így ismerkedtek meg egymással a fiatalok. 1953-ban házasságot kötöttek. Egy év múlva megszületett kislányuk, Margitka. Veszprémbe telepedtek le, ahol lakást és mindketten munkát kaptak. A férj a Lovassy László Gimnáziumban, a feleség vegyészlaboránsi képesítéssel a Nehézevegypari Kutatóintézetben. A forradalom leverése után Vácra – ahol húsvétig, végleges letartóztatásáig tanított Brusznay Árpád – költöztek Honti Ilona szüleihez. Itt dolgozott és élt 2004-ig, haláláig az özvegyen maradt asszony szerető családi körben felnőtt lányával és unokáival. Hűségesen őrizte, ápolta férje emlékét. Az 1990-es évek elejétől évente a veszprémi Brusznay-megemlékezéseken a férjéről elnevezett díj átadásával tisztelte meg a várost, mely férjének díszpolgári címet adományozott.

Férje utolsó letartóztatása után a fiatalasszony napló írásába kezd. Az első bejegyzésben 1957. július 29-én így fogalmazza meg célját: *„Azért írok ebben a füzetben, hogy annak, amit mindannyiunk hibáján kívül elvesztettél, annak legalább egy parányi picit részecskéjét visszakapd egyszer, amikor ezt a füzetet olvasni fogod. [...] Naplószerű feljegyzésnek néz majd ki ez a füzet, de nem naplót akarok írni, hanem valami olyat, amiből kicsit, egy nagyon keveset részesévé tudsz válni, ha utólag is, Margitka fejlődő kis életének, egy-egy napjának, gondolatainak, mosolyt fakasztó bemondásainak – idejében.”*

A szöveg katartikus hatásának titka ebben az utolsó szóban rejlik. Brusznay Árpád kezébe nem kerülhetett a „mégis csak” napló, melynek utolsó – reménykedő – bejegyzése 1958. január 2-án: *„Ne aggódj, édes jó Apácska, nem lehet rosszabb, mint most!”*

Brusznay Árpádot 1958. január 9-én kivégezték.

Ezt a kéziratos szöveget bocsátotta nagylelkűen a Pannon Egyetemen Nagy András vezetésével alakult kutatócsoport rendelkezésére a többi, Veszprém Megyei Levéltárnak átadott dokumentummal együtt Brusznay Margit. A szerkesztői alapelvek megfelelően az eredeti szöveg csak minimális mértékben változott az érthe-

tőség kedvéért. Mint a lábjegyzetek mutatják, az események és szereplők nagy részét sikerült azonosítani a család és a történészek segítségével. A jelzett sikertelen azonosítások esetében segítséget várnak a szerkesztők az Olvasóktól a még pontosabb szövegközlés érdekében.

A Napló ezen tartalmi hiányosságok ellenére is döbbenetes, megrendítő olvasmány. A 28 éves fiatalasszony küzdelme a magánnyal, a rá háruló családfenntartói feladatokkal, a mindennapok filléres gondjaival, a reménytelenséggel. Bár valójában nincs egyedül, hiszen a család, a veszprémi, váci, budapesti barátok, tanítványok, kollégák segítőkészségére és tényleges segítségére vonatkozóan számtalan utalást olvashatunk a műben, ám ezek nem oldják a „Párja” nélkül maradt fiatalasszony meggyőző erővel ábrázolt magányát.

A veszprémiek számára különösen érdekesek azok a bejegyzések, amelyek a Vácon élő csonka család veszprémi kötődéseire vonatkoznak. Örömmel fedezhetjük fel a Naplóban a Lovassy Gimnáziumban mindössze négy évet tanító tanár tanítványainak nevét, pl. Balogh Elemérét, Havas Laciét, Szarka Ágiét, Filka Juditét. Jóleső érzés veszprémiként azon év végi, összegző jellegű részletet is olvasni, melyben a családot leghűségesebben segítő Moravcsik professzorék mellett a veszprémiekről is megemlékezik: „*Ilyenek még Mártonék, Meskó, Danielliszék, Arnhoffer P.bácsi, Stehli Ferenc, Harmath, Kovácsék, stb. még sokan!*”. Feltűnik a nem oly távoli múltból a boldogság szigeteként is Veszprém, a nosztalgiával emlegetett Bakony Étterem, ahova egy-egy feketére nagyritkán betért a fiatal pár.

Ám a Naplóban legtöbbet emlegetett, idézett szereplő a kicsi lány, Margitka, az ő fizikai, szellemi gyarapodása apró életképekben. A kisgyermek sajátos szókincse, szóhasználata humoros vagy szívszorító jelenetekben. A nagyon szeretett és nagyon hiányzó Édesapa utáni vágyakozásban, imádságokban, amikor pl. már augusztusban a karácsony után áhítozva semmi mást nem kér a fa alá, még hajás babát sem, csak azt, hogy „*csak Édesapát tegye alája a Jézuska.*”

A mindennapi élet apró-cseprő gondjainak megörökítése során a férjéért aggódó,

imádkozó, segítségért folyamodó fiatalasszony eredeti szándékától függetlenül korrajzot is hagy ránk. A forradalom után a félelem légkörében élő társadalomban az igazságszolgáltatás, a börtönélet, a közigazgatás állapotába kapunk betekintést örök emberi értékeknek engedelmessé váló jó emberek és esendők, a gyenge gyávák megidézésével...

A tragikusan elnémuló, félbeszakadó Napló „folytatása” az özvegy *A 301-es parcella* című novellája, amelyet a Szabad Európa Rádió pályázatára írt, és amellyel pályadíjat is nyert. A könyv utolsó írása Brusznai Margit 2014. január 11-én, a Brusznai-émlékhangversenyen elhangzott ünnepi beszéde, mely az Édesapa nélkül felnövő, de a segítőkészség légkörét maga körül mindig érző kis- és nagylány, majd családanyává érő Brusznai Margit nekrológja is.

A család életének meghitt pillanatait őrző fotókkal zárul a könyv, melynek gondos nyomdai előkészítése Szűts Gergely István, beszédes borítója Fenyvesi Ottó szép munkája. Az igényes nyomdai kivitelezésért az OOK-Press Nyomdát illeti köszönet.

A Napló az 1956-os Emlékbizottság, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága és a Brusznai Alapítvány közreműködésével, támogatásával valósulhatott meg.

IMRE FRIGYESNÉ

* * *

Brusznai-tanulmányok. / Szerk. Nagy András. Brusznai Árpád Alapítvány – Pannon Egyetem, Veszprém, 2017. – 112 p.

Veszprém városa az idén emlékezett meg Brusznai Árpád mártíromságának 60. évfordulójáról. Ez alkalommal három emlékező kötet is napvilágot látott. Ezek: 1. Brusznai-dokumentumok. E kötet jórészt fotókat tartalmaz. 2. Brusznai Árpádné Honti Ilona naplója. 3. Brusznai-tanulmányok.

Ez utóbbi kötet a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának Irodalom- és Kultúratudományi Intézete által létrehozott Brusznai Kutatócsoport munkáját hivatott bemutatni.

A szerkesztői előszót Nagy András jegyzi. Eszerint az alap kutatások 2016 tavaszától indultak el. Az eredményekről egy tudományos konferencia adott számot. Ezen előadást tartott Kahler Frigyes, a Brusznai-per avatott szakértője, illetve e sorok írója is.

A kutatómunka során számos dokumentum is előkerült. Főként az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárából, az MTA Kézirattárából, az ELTE Levéltárából, az Eötvös Collegiumból, Vác Város Levéltárából, valamint a Derekegyházi Polgármesteri Hivatalból (Brusznai Árpád szülőfalujából).

Az előszót követő első írás Szávai Dorottyáé, aki Ritoók Zsigmonddal beszélget

a Bruszniai-életműről és az Eötvös Collegiumról. Ebből megtudhatjuk, hogy a Collegium jelszava a „Szabadon szolgál a szellem” volt, azaz a hallgatók a szabad véleménynyilvánítás jegyében éltek mindennapjaikat – a minőség jegyében. Ahol nem lehetett nem készülni, nem lehetett megbújni, de nem is akart senki megbújni.

Bruszniai Árpád elsősorban Homérosz-kutatásaival vált ismertté. Főként az foglalkoztatta, hogy az Iliász és az Odüsszeia között milyen különbség van, hiszen számos olyan szó van, amit csak az Iliász használ és az Odüsszeia nem, és fordítva. Ritoók Zsigmond szerint Bruszniai-ból „... *nagyon komoly tudós nőtt volna ki, ha nem üldözik el a tudományból [...] tulajdonképpen strukturalista módszert alkalmaz. Amellett egy minden addiginál teljesebb jegyzékét adja a homéroszi hasonlatoknak. [...] Sajnos az ő életműve torzóban maradt.*”

Kocziszky Éva Bruszniai Árpád és a Homérosz-kutatás címmel jegyzi munkáját. Ebből megtudhatjuk, hogy Bruszniai 1951-ben védte meg „A Homérosz-kérdés” címmel benyújtott doktori disszertációját. A doktorandusz munkáját Moravcsik Gyulánál nyújtotta be. Bizonyára tudta, hogy nagy fába vágta a fejszéjét, amikor a homéroszi eposzokból kívánt doktorálni. Ebben elsősorban Moravcsik Gyula támogatására számíthatott. Rajta kívül a Svájca emigrált Kerényi Károlytól remélt segítséget.

A szerző szerint „*Bruszniai [...] a homéroszi hasonlatok szerkezetét sterilen kezelt tudományos kérdésnek fogta fel, szövegolvasását valószínűleg a filológia olyan ideálja határozhatta meg, mely a szellemtudományok jellegét fel nem ismerve egyfajta értékmentes olvasásmódra törekedett. Noha az a fajta pozitívizmus, mely Bruszniait jellemzi, saját korában még jelen volt, mégsem volt már korszerű. [...] Bruszniai végül a szöveg és a szerző egysége mellett tesz hitvallást, ezzel zárja munkáját.*” Itt igazán csak azt sajnálhatjuk, hogy történelmi okokból klasszika-filológusként nem tudott kiteljesedni.

Ladányi István a veszprémi tanárról írt értekezést, elsősorban a levéltárba került iskolai iratok, a feleségével folytatott levelezés, illetve a volt diákok visszaemlékezései alapján. E vonatkozásban a Lovassy Gimnázium egykori tantestületi jegyző-

könyvei kincsesbányának bizonyultak. Rendkívül hű korrajz készült ezekből az iratokból, hiszen az önkényuralmi rendszer számos lenyomatát olvashatjuk e lapokon. Például: „... *a látogatók észrevétele szerint az iskola még nehezen tud elszakadni a klerikális szellemtől.*” Ugyanakkor „*a tantestület tagjai örömmel vették az értékes kritikát.*”

A szerző szemléletes példákkal illusztrálja Bruszniai pedagógiai attitűdjét. Aki 1952-ben, a Lovassy Gimnáziumba való megérkezése után az I. C osztályfőnöke lett, illetve a történelem munkaközösség vezetője. Az első tantestületi értekezleten máris bírálta a magyar szakos kollégát, annak maximalizmusa miatt. És ez a bíráló, de ugyanakkor jobbitó szándék újabb és újabb javaslatokban ölt testet. „*A bejáró tanulók reggeli késéseiből fejenként 676 perc mulasztás esik. Ez fejenként 13,5 órát jelent. Ezen csak az Államvasút tudna segíteni.*” – mondta egy újabb tantestületi értekezleten.

A „város dolgozói számára” zenei esteket szervezett. Az iskola diákjaiból pedig egy kb. húsz főből álló kórust szervezett, noha papírforma szerint nem volt zenei végzettsége. A diákok emlékezetében pedig szigorú, de következetes tanárként maradt meg. Az iskolán kívül a Tudományos és Ismeretterjesztő Társulattal is együttműködött, például zenei előadásokat tartott.

Kahler Frigyes a Bruszniai Árpád pere a forradalom megtorlásának rendszerében című tanulmányából megismerhetjük azt a jogi háttérrel, amely a Kádár-korszak vérbírái számára lehetővé tette a kegyetlen, minden jogi alapot nélkülöző ítéletek meghozatalát. Hogyan vált bűnbakká a megyei forradalmi tanács elnöke. Miközben Kádár János 1956 novemberében még is kijelentette, hogy „...*egyetlen dolgozónak sem lehet bántódása amiatt, mert az október 23-án kezdődött tömegmegmozdulásokban részt vett., betartjuk és mindenkivel betartatjuk.*” Mindeközben a frissen kinevezett legfőbb ügyész 84 ügyészt távolított el a hivatalból. Helyettük gyorstalpalón végzetek kerültek, akik erkölcsi gátlásaikat félretéve hoztak meg a politika által kívánt halálos ítéleteket. Bruszniai Árpád pedig kiváló alanyként bizonyult egy ilyen kirakatperben. Apja csendőr volt, bátyja pedig „reakciós” római katolikus pap.

Kezdetben vallatói nyugodt hangnemben igyekeztek megtudni tőle, valójában milyen eseményeknek volt részese, mit is tett a forradalom napjaiban. Majd a hangneme egyre keményedett. A per jegyzőkönyvei természetesen csak töredékeiben adják vissza a vádlott által elmondottakat. Amikor azt olvashatjuk, hogy „*Mikor hol, kinek és hol vetette föl az ÁVH-s tisztek reprezentatív [sic!] kivégzését?*”, akkor már tudhatjuk, hogy e kérdéseknek semmi közük a valósághoz, csak a bosszúszomjas új hatalom eszközei. És akkor már Pap János megyei párttitkár levelén sem kell csodálkoznunk, amikor „*A megye kommunistái, becsületes dolgozói*” nevében halált kér Bruszniai Árpádra, hiszen 180 szovjet katona és 70 polgári személy haláláért felelős. – Ma már tudjuk, hogy a november 4–5-i harcokban valójában 10 szovjet katona esett el és 25 sebesült meg.

És az is „természetes”, hogy a Győri Katonai Bíróság 1990. április 5-én semmisnek nyilvánította a Brusznai Árpád ellen hozott halálos ítéletet.

A kötet záró tanulmánya a szerkesztőtől, Nagy Andrástól származik. Gondolatait „Az öntörvényű értelmiségi” címmel jegyzi. Ebben az életút és a karakter kölcsönhatásának áttekintésére tett kísérletet. Kutatócsoportja a korábbi munkákat felhasználva igyekezett „... a legfontosabb mozzanatokat egy-egy diszciplína mentén továbbgondolni és elemezni, valamint feltárni az esetleg még lappangó forrásokat, levonni a következtetéseket, így a személyiség és pálya egészét nem a tragédia felől kívántuk értelmezni, hanem belső dinamikáját és törvényszerűségeit kutatva akarunk eljutni következtetéseinkhez.”

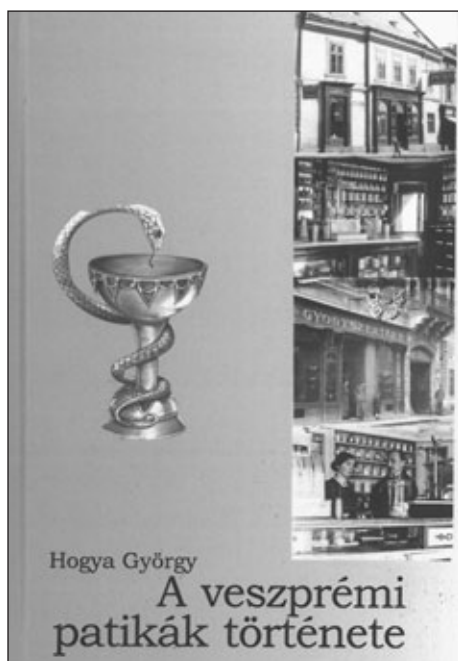
A kötetet válogatott bibliográfia zárja, melyet az Eötvös Károly Megyei Könyvtár Helyismereti Gyűjteménye anyagának felhasználásával Mayer Lisa készített. A nyomdai előkészítés Szüts István Gergely keze munkája, az igényes borítóterv pedig Fenyvesi Ottóé.

SEBŐ JÓZSEF

* * *

Hogya György: A veszprémi patikák története. / Szerk. Szabóné Vörös Györgyi. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém, 2017. – 127 p.

A 75 éve Veszprém-ben élő neves helytörténész, a Felvidékről származó Hogya György, a város egészségügye történetének kutatója 2017 karácsonyára hiánypótló kötettel ajándékozta meg Veszprém kultúrtörténete iránt érdeklődő olvasóit. „A veszprémi patikák története” c. érdekes és értékes olvasmány nem csak a veszprémiek számára. A patikák világa, a honi patikusképzés története a kultúrtörténetünk kevésbé feltárt területe. Gyógyszertárak hazánkban a 14. századtól kezdve működtek. Egykor a gyógyszereket maguk az orvosok készítették. Az első rekeszes bútorzatú, „apothékákat” Budán nyitották 1392-ben. Ezt követően a 15-16 századtól kezdve a Felvidék németek lakta településein Bártfa (1442); Körmöcbánya (1499), Lőcse (1563) nyitottak patikákat. 1835-ig a hazai gyógyszertárak csekély száma mellett virágzott a gyógyszerekkel való házalás is: az olajos tótok (az olajkárok) berendezett gyógyszertárral a hátukon járták az országot. A hazai gyógyszerészek képzésével kapcsolatban az általános gyakorlat hosszú időn át az céhes keretek közötti oktatás volt: a 15. századig az orvosok maguk képezték ki az általuk gyermekkorban felvett tanoncokat gyógyszerkészítővé. Az első hazai magán gyógyszerészképzőt Weber János eperjesi orvos alapította 1645-ben. Az egyetemi rangú gyógyszerészképzés megalakulása előtti évtizedekben a saját gyógyszertárral is rendelkező Moller Károly selmecbányai orvos alapított orvosi-gyógyszerési magániskolát a 18. században. A 18. századtól a gyógyító botanika oktatása mellett és a gyógyszer-

gyártói tevékenység fejlődésének fontos eleme volt a kémia tudomány nagy léptekkel történő fejlődése és annak teljes mértékű beépítése az orvoscépzésbe. 1759-ben rendelte el a Helytartótanács, hogy a hazai gyógyszerészek a megyei orvosok előtt kötelesek vizsgát tenni. Az első – egyetemi szintű – gyógyszerészképzés 1765-ben indult a Mária Terézia által alapított Nagyszombati Egyetemen. 1799-től királyi rendelet az újonnan alapítandó gyógytárakat reál- és személyi jogúakra osztotta. A gyógyszerházak 1876 óta, mint közegészségügyi intézmények az állam felügyelete alatt álltak.

1874-től a Budapesti Tudományegyetem szabályozta a diplomás gyógyszerészképzés rendszerét. A jelölt az első tanévet bölcsészettudományi, a második tanévet az orvosi karon volt kötelező abszol-

válni. A gyógyszerész doktori oklevelet a jelölt egy év tanulmányi idő után kaphatta meg. A két világháború közötti időszakban az orvostudományi egyetemeken képezték a diplomás gyógyszerészeket. 1950 után a budapesti és a szegedi egyetemen volt gyógyszerészképzés. 1990-től a debreceni és a pécsi egyetem is megkapta a gyógyszerészképzés jogát. 2009-től valamennyi gyógyszerész a diploma megszerzésével automatikusan megkapta a doktori címet.

„A veszprémi patikák története” című kiadvány Porga Gyula polgármester a három emberöltőnyi idő alatt alkotó helytörténeti kutató Hoga Györgyöt méltató előszava után egy kis patikatörténetet olvashatunk, majd dr. Mohay Jenő nyug. tiszti főgyógyász a patikák történetének tükrében ad tájékoztatást a veszprémi patikák világról.

Várostörténeti szempontból Veszprém első négy patikájának bemutatása különös jelentőséggel bír.

Veszprém első patikája a Rezner Károly tulajdonát képező 1747-ben nyílt gyógytára, a „Fekete sas” volt. Rezner Károly patikája 1787-ig a veszprémi vár épületében működött az egykori vármegyeháza földszintjén. A vármegyeház épületében lévő börtön egészségtelen levegője miatt a patika a mai Rákóczi u. 4. szám alatti épületbe költözött. A „Gyógytár” a „Fekete sas” nevet tartotta meg. Többszöri tulajdonosváltás után – a Veszprém megye társadalmi és közéletében mértékadó – Ferenczy Károly 1898-ban eladta a patikát. Ferenczy nevéhez kötődik a patika pin-

céjében 1868-tól működő szikvízgyár, továbbá a Napoleon likőr készítése is. A nagy múltú gyógyszerár államosítás előtti legutolsó tulajdonosa Karabélyos Endre gyógyszerész volt.

A város második patikája 1804-ben kezdte meg működését a Tűztorony árnyékában „Arany Oroszlán” néven. Többszöri tulajdonosváltás miatt a patika utolsó tulajdonosa Kerbolt Kornél volt, aki a 2. világháború idején életmentő gyógyszereket állított elő Fűzfőgyártelepen.

A „Páduai Szent Antal Gyógyszertár” 1907-ben nyílt meg a Kossuth utca 23 szám alatt. Az Ackerman Gyula tokaji gyógyszerész tulajdonát képező patikát az államosításig több patikus bérelte. A belváros 1970-es években történt „szisztematizálása” következtében a patika épületét szanálták. Később a Kossuth u. 9. számú ház patikája hagyománytisztelethől felvette az „Arany Oroszlán” nevet.

A freskókkal díszített és igényesen berendezett „Órangyal Gyógyszertár” (Jókai u. 43.) Incze Károly tulajdonában nyílt meg 1911-ben. Az államosítás után a patikát áthelyezték. 1950-ben került sor a gyógyszertárak, így a veszprémi patikák államosítására is. Az államosítás után a gyógyszertárak, a megyei gyógyszerári központok fennhatósága alá kerültek. Az államosítások után minden korábbi vezetőt másik gyógyszertárba helyeztek át. Eredeti helyén senki sem maradhatott.

A Veszprém Megyei Gyógyszertári Központot a Budapest úton 1963-ra építették fel. A Gyógyszertári központok mellett létrejött megyénként 1-1 „Szakfelügyelői laboratórium”, melynek feladata az volt, hogy rendszeressé tegye a betegek számára a biztonságos gyógyszerhez való jutást. A Gyógyszertári Központ önálló üzemenként működött a „Galenusi laboratórium”, ahol utasítás alapján gyógyszereket készítettek a patikák számára. A kórház részére szükséges gyógyszereket szállító „Intézeti Gyógyszertár” 1968 óta működik, 1995-től kezdve 600 m² területen.

Az 1989/90. évi rendszerváltást követő időkben 1993-tól törvénybe rögzített elvek alapján magánosították a patikákat. Ekkor talált gazdára a megyeszékhelyen a Gyógyszertári Központ és nyolc patika. A 2006. évi patikaliberalizáció következtében sorra nyitottak patikákat Veszprémben.

A kiadvány a jelenleg működő 18 veszprémi patika bemutatását követően a függelékben patikatörténeti érdekességekkel, valamint egy, a patikáriusok magatartásáról szóló 1818. évi törvény szövegével ismerkedhet meg az olvasó.

Veszprém egészségügye történetének fáradszóró kutatója és krónikása Hogy György a veszprémi patikák múltja és jelene feltárásával maradandó értéket teremtett. A jól proporcionált, tudományos-ismeretterjesztő jellegű kiadvány fejezeteit külön-külön, igényesen összeállított bibliográfia zárja. Veszprém egykori és jelenlegi patikáinak bemutatására jó érzékkel válogatott képi anyagot alkalmazott a szerző. A kitűnő szerkesztés Szabóné Vörös Györgyi munkáját dicséri.

MIHALOVICSNÉ LENGYEL ALOJZIA

